

Faiq Ələkbərli

AMEA Fəlsəfə
Institutunun
aparıcı elmi işçisi,
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

I Yazı

Azərbaycan Türk şair-ədibi Ümügülüm Sadıqzadə (1900-1944) Bakının Novxanı kəndində ruhani ailəsində dünyaya gəlmişdir. Azərbaycan Cümhuriyyətinin qurucusu, milli ideoloq Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin əmisi qızı, Cümhuriyyət parlamentinin millət vəkili Məhəmməd Əli Rəsuloğlunun bacısı olan Ümügülümün milli ruhda yetişməsində onların bir həyatda, eyni ailə mühitində yaşamaları mühüm rol oynamışdır. İlk təhsilini atası molla Əbdüləziz Rəsulzadədən alan Ümügülüm Türk dili ilə yanaşı, ərəb və fars dillərini də öyrənmiş, doqquz yaşından etibarən şeirlər yazmağa başlamışdır.

Ümügülümün 1914-cü ildən "İqbal", "Yeni İqbal", "Açıq söz", "Qurtuluş", "Dirilik", "Məktəb", "Qardaş köməyi", "Azərbaycan" və başqa mətbuat orqanlarında hekayə və şeirləri dərc edilmişdir. Onun "Solğun çiçək" hekayəsi "Qurtuluş" jurnalının elan etdiyi müsabiqədə mükafata layiq görülmüşdür. O, 200-dən artıq şeirin, bir poemanın və bir neçə hekayənin müəllifidir.

Ümügülüm 1918-ci ildə Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaranmasını sevinclə qarşılamış, milli dövlətimizi vəsf etmiş, bu böyük hadisəyə "Türk Ordusuna", "Ey Türk oğlu", "Çəkil, dəf ol", "Əsgər anasına", "Dərdli nəğmə", "Yurdumuzun qəhrəmanlığına", "Yollarını bəklədim" adlı şeirlər həsr etmişdir.3 Onun millim ruhlu şeirlərində türklük-turançılıq və azərbaycanlılıq qoşa qanad idi. M.Ə.Rəsulzadənin Azərbaycan türkcülüyü ideyasını dərinlən mənimləyən Ümügülüm hər bir yazısında, şeirində bunu ifadə etməyə çalışmışdır.

O, 1920-1930-cu illərdə qələmə aldığı "Hicran" və "Bayrağın enərən", "Bən" şeirlərinə görə "xalq düşməni", "sosializmin düşməni", "müsavatçı" kimi ittihamlara məruz qalmışdır. Bu şeirlər Azərbaycan siyasi mühacirləri arasında dillər əzbəri olmuş, M.Ə.Rəsulzadə mühacirətdə yazdığı əsərlərində onlardan xüsusi bəhs etmişdir.

1937-ci ilin iyununda həyat yoldaşı Seyid Hüseyn həbs edildikdən sonra Ümügülüm də "xalq düşməni"nin, "vətən xainin həyat yoldaşı" kimi qələmə verilmişdir. O, həmin ilin noyabrın 10-da həbs edilərək bir müddət Bayıl həbsxanasında saxlanıldıqdan sonra, Rusiyanın Mordva vilayətinə 7 illik Telmaq həbs düşərgəsinə göndərilmişdir.5

dərilməmişdir.5 Ümügülüm sürgündən sonra Bakıya dönsə də, onun burada yaşamasına icazə verilməmiş, Şamaxıya getməyə məcbur olunmuşdur. Qızı Qumralla birgə Şamaxıda yaşamağa başlayan Ümügülüm, bir müddədən sonra 1944-cü ilin sentyabrında vəfat etmiş, Şahxəndan qəbristanlığında dəfn olunmuşdur.

Hələ, yeniyetmə yaşlarından türklük və vətənpərvərlik ruhunda böyüyən Ümügülümün

aid şeirlər, hekayələr yazması təbii idi.

Ümügülüm 1914-cü ildə "Dirilik" jurnalında nəşr olunan "Vətən sevgisi" adlı kiçik həcmli hekayəsində Vətən anlayışını başa düşdüyü bir şəkildə izah etməyə çalışmışdır. Onun düşüncəsindəki Vətən anlayışı gözəlliyi və xarabalıqları ilə bir bütün idi. Ananın gözəl və çirkinliyindən asılı olmayaraq övlad üçün eyni dərəcədə əziz, möhtərəm olduğu qə-

nirsünüz. Fəqət nə vaxt şənələmək, şadlanacaqsınız?... Görünən evlərin qapısından çıxan qırmızı dumanlı işıqlar qəlbimə alov saçır. Daşlar, qumlar, sular, ağaclar xırda uşaqlardan eşidilən qəhqəhə və xırda danışıqlarla əlbir olub bir soyuqluq, istilik yəni türklük aləm edirlər. Bu vaxt ürəyimdə bağların məhəbbəti yanımdakı anamın məhəbbətindən az deyildi desəm, qabildi. Bu məhəbbət ürəyimdə həyəcanlı bir

sümün bu şeirində iki Türk xalqının dar gündə bir-birinə arxa çıxmasının mahiyyəti də ifadə olunaqdadır. O, yazırdı:

**Dərdli-dərdli sürükləndim, inlədim,
Acı-acı fəryadları dinlədim.
Gəldim işta, dərdimi sənə söylədim,
Ərzimi dinləyən, soran neredə?**

**Unudulmaz dərdim, ovunmaz qəlbim,
Gülse, cahən, gülməz bənim taleyim,
Gəl yaramı sən özün sar, sevgilim,
Duyulmaz, dərdimə dərman neredə?**

Azərbaycan Türk ictimai-fəlsəfi fikir tarixinə töhfə vermiş qadınlar: Ümügülüm Sadıqzadə

sıxıntı hasil etdi. Boğazımı acı bir ağrı bürüdü... Bütün kainatı məzhun könlümdən keçirdim. Qəlbimdə yeganə bir eşq, məhəbbət vardı. Əcaba bu eşq kimə və nəyə idi... Gözəlliklərimi? Yaxud insanları mı? Xayır. Mən gözəllikləri də, babalarımı, qardaşları, bacıları da doğan, Vətənimə aşiq və məftun idim".

Təyyar Salamoğluna görə "Vətən sevgisi" və "Solğun çiçək" hekayələri ilk qələm təcrübələri olsa da, Ümügülümün həyatda duyduqlarını və düşüncələrini romantik bir pafosda, lakin olduqca şirin bir dillə ifadə etmək bacarığı maraqlı doğurdu: "14-15 yaşlı qızciğazın vətən, doğma yurd anlayışının kamilliyi, bütövlüyü, ən ümdəsi, bunu yüksək sənət dili ilə oxucuya təqdim etməsi ilk hekayənin uğurlu cəhəti idi və həm də onun müəllifinin güclü istedadından xəbər verirdi. İkinci hekayədə isə vətən təbiətinin lətif mənzərələrinin canlanması fonunda əsrin əvvəllərinin kəskin sosial problemlərindən biri olan yetim uşaqların taleyinin bədii inikasına səy edilirdi".

Beləliklə, vətənə və millətə məhəbbət hissi ilə böyüyən

**Dağıtılar yuvasını bülbülün,
Xəzan vurdu yaprağını hər gülün,
Susdurdular nəğməsini bir elin,
Cananan can verən o can neredə?**

**Məskənimiz həp fəlakət bucağı,
Bəstərimiz (yatağımız) fırtınalar qucağı,
Sönmüşdür əcəb Türkün ocağı,
Anadolu neredə, Turan neredə?**

Ümügülümün bu şeirində bir tərəfdən Nargin adasındakı əsir türklərin harayına çatmaq, digər tərəfdən isə Türk xalqlarının birləşməsinə yönəlmiş çağırış vardır. Şair-əlibimizə görə, Türk xalqları arasında yeni bir güc ortaya çıxaraq bütün türkləri vahid çatı altına birləşdirməli idi. Prof. Alxan Bayramoğluya görə "Turan düdüyü"nün poetik sədasını bütövlükdə Turan elinin qulağına çatdırmağa çalışan Ümügülüm Türk xalqlarının hər nəfərinin belə qədrini bilməyə, bir-birinə arxa, kömək durmağa səsləyirdi: "O, Türk xalqlarını başladığımız istiqlal savaşının sədasına səs verməyə çağırırdı ki, qoy bu güc birliyi bizim doğan günəşimizin şəfəqlərinə boy versin, möhkəmlənsin". Türklərin günəşinin yenidən doğacağına inanaraq o, yazırdı:

1937-ci ilin iyununda həyat yoldaşı Seyid Hüseyn həbs edildikdən sonra Ümügülüm də "xalq düşməni"nin, "vətən xainin həyat yoldaşı" kimi qələmə verilmişdir. O, həmin ilin noyabrın 10-da həbs edilərək bir müddət Bayıl həbsxanasında saxlanıldıqdan sonra, Rusiyanın Mordva vilayətinə 7 illik Telmaq həbs düşərgəsinə göndərilmişdir.5 Ümügülüm sürgündən sonra Bakıya dönsə də, onun burada yaşamasına icazə verilməmiş, Şamaxıya getməyə məcbur olunmuşdur. Qızı Qumralla birgə Şamaxıda yaşamağa başlayan Ümügülüm, bir müddədən sonra 1944-cü ilin sentyabrında vəfat etmiş, Şahxəndan qəbristanlığında dəfn olunmuşdur...

belə bir formada yetişməsində Rəsulzadələr nəslinin mühüm rolu olmuşdur.

Ümügülümün atası (Molla Əbdüləziz Rəsulzadə) və əmisi (Molla Axund Ələkbər Rəsulzadə) İslam ruhlu mömin müsəlman olduqları qədər də, Türk ruhlu şəxsiyyətlər olub. Şübhəsiz, onların övladları da islamlıqdan heç də az olmayaraq türklüklerini bilir və vətənə bağlı yetişirdilər. Bu baxımdan Ümügülümün yeniyetmə yaşlarında olarkən Vətənə və Türklüyə

dər, Vətəndə acısı-şirini ilə bütönlükdə onun qoynunda yaşayan hər bir fərd üçün dəyərlidir. Ümügülüm yazırdı: "Ey daşlar.. Kim bilir, siz kimləri doğmuş, dərağuş etmiş (qucaqlamış), böyütmüş, sonradan sərdabaya göndərmişsiniz. Babalarımızın min dürlü səfalı ilə fərəhlənmişsiniz, min dürlü əzab və əziyyətin şahidi olmuşsunuz. Babalarımızdan mənə hekayələr söyləyiniz, məlumatlar veriniz... Siz mükəddər və mühəqqər görü-

Ümügülüm qarşımıza türkcü, turançı biri kimi çıxır. Bu baxımdan onun 1917-ci ildə qələmə aldığı "Turan düdüyü" şeiri çox ibrətamizdir. O, bu şeirini Osmanlının 1-ci Dünya müharibəsi dövründə çar Rusiyasına əsir düşüb Nargin adasında saxlanan Türk əsgərlərinə ithaf etmişdir. Bircə, şair-əlibimiz bu şeirində türkün ruhunun əsərlə barışmayacağına və yenidən qurtuluş yolu tapacağına inamını göstərməyə çalışmışdır. Eyni zamanda, Ümügül-

**Hələtimə uğramışız həpimiz:
Cavanlarımız, ixtiyarımız, yigitimiz,
Bir sahil yoxmudur çıxa gəmiriz,
Ağlaşır analar, duyan neredə?**

**Qərib, sürgün, öksüz cocuqlar ağlar,
Ninni söylər uğıltulu dalğalar:
Mərhumət namına səni haraylar,
Ədalətin neredə, vicdan neredə?**

**Səba, yetir sevgilimə sözüümü,
Mükəddər halımı gülməz üzümü,
Yanıqlı halımı, ağlar üzümü,
Aşıqların neredə, canlar neredə?**